

Obnavljanje stavbe se je začelo brez vednosti spomeniških organov. Zgornji del oktogonalnega zvonika so ometali s cementno malto, pri tem pa so prekrili tudi kamnite šivane ogle. Ob slučajnem obisku konservatorja je bilo to delo takoj ustavljeno in se je lahko nadaljevalo šele potem, ko je gradbeno vodstvo prejelo potrebna navodila za nadaljevanje obnove v skladu s spomeniško prakso. Kljub temu pa se kažejo tudi v končni izvedbi napake: uporabljen je bil sicer pravilno apneni omet in tudi klesani kamniti deli so bili očiščeni ometa, plast novega ometa pa je občutno predebela in se neugodno odraža ob stiku s šivanimi ogli, kjer se skuša nagloma vskladiti z ravnino kamnov. Pri obravnavanju podstavka je prišlo do že kar navadnega »plavanja« kamnov v ometu. Pri tem se je ponovno v praksi pokazala potreba po izvežbani ekipi zidarjev oziroma po zidarskem strokovnjaku, ki bi moral spremljati potek dela in ga usmerjati po spomeniških načelih, saj konservatorju največkrat ni mogoče posvetiti enemu samemu objektu več ogledov po vsej Sloveniji. — M. Z. — S. V.

Celje, Grofija. Grofija je gotovo najpomembnejša profana stavba v Celju. Nastala je v 4 gradbenih etapah, ki obsegajo obdobje od ca 1580 do ca 1660. Stavbno jedro z južnim in vzhodnim traktom je delo graške italijanske gradbene šole iz konca 16. stol., ki je istočasno gradila tudi dvorec Gornji Lanovž pri Celju ter protestantsko cerkev v Govčah pri Žalcu. Stavba je bila podkletena, dvoetažna, preprosto simetrično organizirana, družabno pa jasno razdeljena v dominikalni glavni trakt in domestikalni stranski trakt. V pritlični etaži so bili upravni in gospodarski prostori, v nadstropju pa gosposki. V prvi četrtini 17. stol. je bil na zahodu prizidan dolg, ozek trakt, ki je bil enako etažiran kot stavbno jedro, le da ni imel kleti. Kmalu po nastanku tega trakta je jedro dobilo svojo galerijsko prevleko, v kateri se je izražala želja po razkošnejšem, reprezentančnem dostopu v gosposke dele stavbe. Arkadni hodniki so provincialno neeksaktno izvedeno delo, v katerem žive veliki italijanski pozno-renesančni vzori, a so močno rusticirani. Okoli leta 1660 je končno nastal sedanji dostop na galerije, ki ga krasi ranobaročni grb grofov Thurn-Vallesassina. Ko je stavba leta 1869 odnosno 1872 prešla iz grofovskih v občinske roke, je doživela velike predelave, enako tudi v stari Jugoslaviji, sedaj pa je v njej nameščen muzej ter je postavljena, kolikor se pač da, v prvotno stanje. Vzhodni trakt stavbe z dvema obokanima kuhinjama je bil zadnja leta statično ogrožen, zato so mu v teku leta 1958 utrdili temelje, obnovili oboke ter zgradili na novo galerijske hodnike. Pri tem je bilo treba večino stebrov in drugih kamnoseških delov nadomestiti z novimi iz ptujskogorskega peščenca. Pri utrditvenih delih so bili pod temelji sedanje stavbe najdeni ostanki dveh starejših poslopij, namreč rimskega z drobci fresk, predstavljajočih razno cvetje, ter srednjeveškega, katerega 82 cm debelo zidovje, izvedeno v tehniki polnilnega zidu, je teklo paralelno z mestnim obzidjem v oddaljenosti ca 3 m. Ker je v tej najdbi gotovo iskati ostanke grofovskih gospodarskih poslopij, to dokazuje, da je gradbena kontinuiteta prostora, na katerem stoji Grofija, že stara in sega prav v antiko, da je jedro Grofije nastalo konec 16. stol. in da nima v sebi gotskih ostankov.

Začetek povojnih prizadevanj za obnovo najdragocenejšega arhitekturnega spomenika na območju celjske mestne občine, poslopja tako imenovane Grofije, datira že iz leta 1946. Zavod za spomeniško varstvo LRS je takoj pozdravil odločitev lokalnih faktorjev, ki so ta stavbni kompleks namenili dvema pokrajinskima kulturnima ustanovama, Mestnemu muzeju in Študijski knjižnici, ker je videl, da se načela spomeniškega varstva in potrebe obeh kulturnih ustanov

lahko zelo srečno združijo in rode kulturno žlahten in družbeno koristen sad. Izdelava projektov je bila poverjena univ. prof. inž. arh. Marjanu Mušiču, ki je o prvi fazi svojega dela na kratko poročal tudi v Varstvu spomenikov (glej letnik II/1949, str. 38–39), nekoliko podrobneje pa je seznanil javnost s prvo in drugo varianto svojega projekta tudi v Zborniku oddelka za arhitekturo na univerzi v Ljubljani leta 1948 (na str. 34–35) ter v reviji Arhitekt leta 1951 (na str. 20–23), medtem ko tretja varianta, ki je nastala do leta 1954, in sicer prav tako kot prvi dve v plodnem študijskem kontaktu projektanta z upravama obeh zainteresiranih ustanov, doslej še ni bila javno publicirana. (Glej tudi kratek obris o poteku povojnih prizadevanj za obnovo Grofije v Celjskem zborniku 1958, str. 207–212. V istem zborniku je na str. 184–204 referent za spomeniško varstvo pri OLO Celje konservator Jože Curk v obširnejši študiji obdelal celotno stavbno zgodovino Grofije.)

Normalno bi bilo, ko bi najprej asanirali in regenerirali ta stavbni kompleks ter nato vanj namestili obe kulturni ustanovi. Toda konkretne razmere so zahtevale prav obratno: obema na novo nastalima kulturnima ustanovama je bilo treba dati streho, še preden bo mogoče obe stavbi grofijskega kompleksa dostojno urediti tako v gradbeno tehničnem kakor tudi v arhitektonsko estetskem in spomeniškovarstvenem pogledu. Do leta 1958 so le naraščajoče potrebe obeh ustanov in vedno nove rane, ki so se sproti kazale na zanemarjeni in v zadnji vojni poškodovani stavbi, tako rekoč izsilile nekaj najnujnejših popravil. Vsa ta popravila so bila omejena na starejši in arhitekturno pomembnejši trakt, medtem ko razmajani in skoraj neuporabni novejši trakt že ves čas po vojni ni bil deležen učinkovitega popravila. Čeprav sta obe v hiši nastanjeni ustanovi ves čas dajali utemeljene pobude za obnovo, pa je po drugi strani prav dejstvo, da so prostori že zasedeni, vsaj nekoliko tudi oviralo normalen potek asanacijskih del.

Leta 1946 je bilo zasilno urejenih šest muzejskih razstavnih sob v prvem nadstropju vzhodno od glavne dvorane, v pritličju pod njimi pa najnujnejši prostori za Študijsko knjižnico (dve sobi, tri skladišča in dva pomožna prostora) ter stanovanje za hišnika. Med izvajanjem asanacijskih del so bile leta 1946 v petih sobah prvega nadstropja odkrite stenske slike, izdelane v tehniki na suh omet. Slikani ometi so nastajali v različnih dobah od začetka 17. do konca 18. stol. in so bili prekriti z novimi plastmi beleža, nekateri celo z novjšim ometom. V treh sobah so stenske slikarije dokaj dobro ohranjene, v dveh pa je bilo mogoče rešiti samo nekaj fragmentov. Strokovna komisija Zavoda za spomeniško varstvo LRS si je večkrat ogledala tudi madeže na znamenitem Celjskem stropu, ki so nastali v zgodnji spomladi leta 1945, ko je bila stavba zaradi bombardiranja nekaj časa razkrita. Komisija je ugotovila, da se od vlage nastali madeži ne širijo in da jih bo mogoče odstraniti, kadar bo izvedena osvežitev slike, ki je od prahu in dima v dvorani nekoliko potemnela.

Leta 1950 je bila na novo pozidana zahodna stena, ki je bila popolnoma razmajana od bomb, vendar je bilo mogoče to asanacijo izvesti samo v surovem stanju. Leta 1951 je bila v prvem nadstropju, zahodno od glavne dvorane urejena soba za oddelek NOB, nato pa so dela popolnoma zastala za tri leta.

Šele leta 1954 so bile v zahodnem delu prvega nadstropja urejene še tri sobe, v katerih je arheološki oddelek muzeja lahko prvič sistematično uredil svojo razstavno zbirko, čeprav je vsekakor pretesni okvir samega prvega nadstropja terjal tudi pri tem oddelku omejitev na takoiimenovane drobne arheološke eksponate, medtem ko glavni in najdragocenejši del arheološke

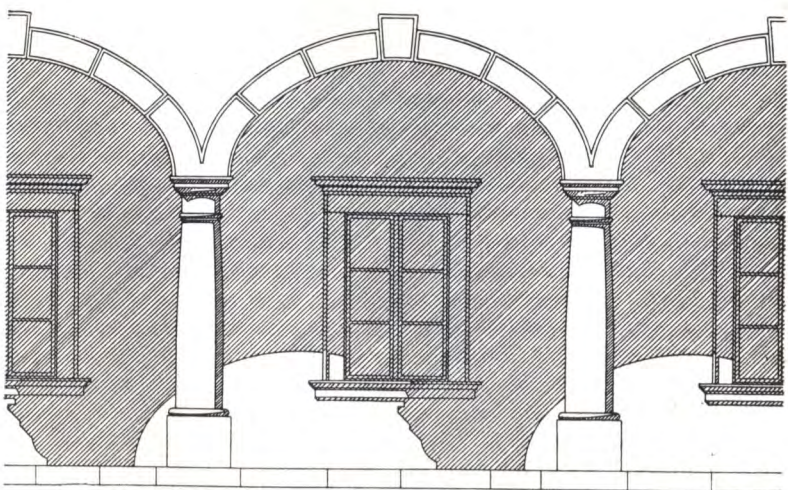
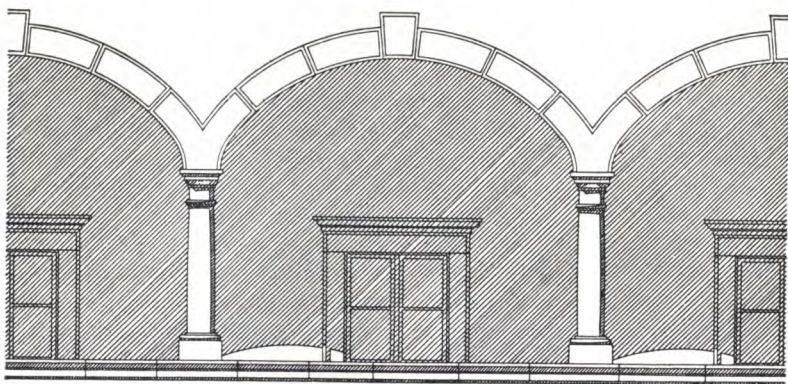
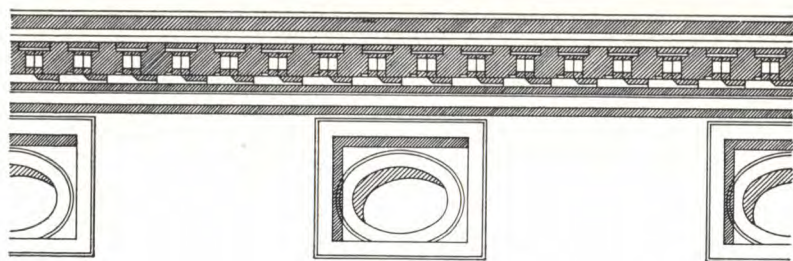
zbirke, bogati lapidarij rimske Claudiae Celeiae še vedno čaka nezaščiten kar na prostem na primeren razstavni prostor in na dostojen depó. Istočasno je bilo mogoče urediti v pritličju dve sobi za muzejsko upravo in prostore za začasni muzejski laboratorij. Študijska knjižnica je dobila leta 1954 in 1955 v pritličju začasno čitalnico in še eno skladišče za knjige. V vzhodnem traktu podstrešja so bila tedaj urejena štiri muzejska skladišča, ki pa jih je začasno zasedel Mestni arhiv.

Vsa navedena adaptacijska dela so bila izvršena v skladu z idejnim projektom za celotno ureditev poslopja, vendar so zaradi sorazmerno pičlih denarnih sredstev, ki so bila tedaj na razpolago, predstavljala le zelo skromno etapo v sklopu vseh planiranih asanacijskih in restavracijskih del na stavbi.

Že leta 1955, torej kmalu po izvršitvi pravkar omenjenih del, se je izkazalo, da je še vedno v nevarnosti ves vzhodni trakt stavbe. Leta 1954 vzdane železne vezi so bile prešibke, da bi zaustavile nadaljnje razmikanje obeh zunanjih sten tega trakta, vzhodne (proti ulici Na okopih) in zahodne (proti Muzejskemu trgu). Komisija strokovnjakov statikov je ugotovila, da je okrog osem metrov širok pas vzhodne stene, delno zaradi slabe povezave kamnitega gradiva, delno zaradi bomb, ki so v zadnji vojni porušile neposredno poleg stoječo hišo, popolnoma razmajan in statično labilen, zlasti pa da ne more nositi težkega opečnega banjastega svoda nad ob njem ležečo sobo v prvem nadstropju. Iz enakih vzrokov je bil v nevarnosti tudi ob nasprotni steni proti Muzejskemu trgu ležeči trakt arkad, ki je bil le rahlo vezan s stavbo in v prvem nadstropju ni imel več križnih obokov.

Z vztrajnim prepričevanjem sta SPK ObLO Celje in od njega imenovani gradbenih odbor za obnovo muzejskega poslopja pridobila nekaj denarnih sredstev za nadaljevanje asanacijskih in adaptacijskih del na Grofiji. Pomemben pa je sklep, naj se začne odslej brez neprijetnih prekinitev uresničevati idejni projekt inž. arh. Marjana Mušiča, ki ga je že leta 1949 oz. 1953 odboril Zavod za spomeniško varstvo LRS ter ga je že leta 1950 načelno sprejela in potrdila skupščina MLO Celje.

Ko je bil Zavod za spomeniško varstvo LRS v začetku leta 1958 obveščen o zgoraj omenjenem sklepu, s katerim je stopilo vprašanje obnove grofijskega kompleksa v odločilno fazo, je imenoval posebno komisijo pod vodstvom inž. arh. Jaroslava Černigoja in konservatorja dr. Marjana Zadnikarja, ki naj v sodelovanju z glavnim projektantom inž. arh. Marjanom Mušičem nudi lokalnemu gradbenemu odboru potrebno strokovno pomoč, predvsem pa naj skrbi, da bodo vsa dela opravljena v skladu s principi spomeniškega varstva. Komisija se je strinjala z vrstnim redom etap za obnovitvena dela, ki ga je na predlog uprav Mestnega muzeja in Študijske knjižnice sprejel gradbeni odbor. V pogledu denarnih sredstev auspiciji niso najbolj ugodni, zato bodo posamezne etape verjetno skromnejše po obsegu, vsaj nekatere pa se bodo poleg tega tudi raztegnile z enega na dve do tri leta. Materialne možnosti ObLO Celje, ki je doslej finansiral vsa obnovitvena dela na Grofiji, so namreč preskromne, da bi lahko z večjimi letnimi investicijskimi zneski zagotovile izvedbo celotnega načrta v pospešenem tempu, to je v dveh ali treh letnih etapah, kakor bi bilo pravzaprav že nujno glede na potrebe obeh v hiši nastanjenih ustanov. OLO Celje in republiški forumi doslej še niso prispevali ničesar, čeprav umetniška pomembnost stavbe kot arhitekturnega spomenika pa tudi značaj obeh v njej nastanjenih kulturnih ustanov prav gotovo presegata okvir občine, v kateri stavba stoji.

Celje — naris arkadnih hodnikov na Stari grofiji.
 Celje — dessin des couloirs à arcades de la vieille maison comtale.

Pravkar omenjena dejstva so nujno omejila prvo, leta 1958 začeto etapo definitivnih obnovitvenih del le na najnujnejša asanacijska dela v stari zgodovinski zgradbi. Nekatere druge okoliščine, kakor preobremenjenost gradbenih podjetij z novimi gradnjami ter pomanjkanje izurjenih zidarjev, kamnosekov in drugih gradbenih obrtnikov, ki obvladajo tudi stare gradbene načine, pa so povzročile, da se je ta etapa raztegnila na tri leta (1958 do 1960). Čeprav so taka dela v starih stavbah že sama po sebi delikatna tako v stavbno statičnem kakor tudi arhitekturno estetskem pogledu in kljub zgoraj omenjenemu pomanjkanju izurjenih stavbnih delavcev so bila v drugi polovici leta 1958 in v letu 1959 opravljena naslednja dela:

Najprej so bili zavarovani temelji ogrožene vzhodne stene v dolžini 22 m, nato pa postopoma obnovljen ves razmajani, 8 m široki pas vzhodne stene od oboka nad pritličjem do ostréšja. Po temeljiti obnovi tega dela vzhodne stene je postal nepotreben tudi masivni, iz kamna zidani opornik, zato smo ga lahko porušili in s tem dobili možnost, da obnovimo v prvotno stanje tudi ob njem ležeče okrnjeno okno. Za tem je bil težki opečni banjasti svod nad prostorom v prvem nadstropju, ki je s svojo težo potiskal razmajani del stene poševno navzven, nadomeščen z lažjim železobetonskim svodom, ki s svojo konstrukcijo na pravokotnih železobetonskih prekladah učinkovito povezuje ves ogroženi del stavbe, po obliki pa je popoln posnetek historičnega opečnega svoda.

Ko je bila opravljena ta delikatna gradbena statična asanacija, smo zavarovali ogroženi vzhodni trakt tudi z druge strani, proti trgu. Obnovili smo ves vzhodni krak arkad v vseh treh etažah od pritličja do podstrešja. V pritličju in prvem nadstropju so bili razpadajoči stebri iz rumenkastega peščenca zamenjani z novimi iz enakega materiala, dobavljenega iz Vinice pri Varaždinu. Popolnoma na novo pa so bili z delno uporabo starega materiala pozidani na stebrih sloneči opečni križni oboki in zunanja stena arkad z loki nad stebri in ovalnimi linami na podstrešju. Tudi podstrešni hodnik nad vzhodnim krakom arkad je dobil trdno vez z jedrom stavbe v obliki železobetonske konzolnega stropa, vpetega v železobetonske stropne konstrukcije nad podstrešnimi skladišči.

Pri obnovi vzhodnega dela arkad je bilo še bolj kot pri prejšnjih asanacijskih delih treba paziti tudi na arhitekturno in spomeniškovarstveno neoporečno rešitev. Glavni projektant je želel doseči dosledno in stilno čisto obnovo vseh elementov arkadne arhitekture, zato je odprl tudi zazidani končni in zadnji lok na skrajnem koncu arkad. Iz istega razloga, namreč da bi dosegli stilno pristnost in estetsko uravnoteženost arhitekturnih elementov, so bili obnovljeni oziroma dopolnjeni tudi kamniti okenski podboji na vseh fasadah obnovljenega vzhodnega trakta ter ob arkadnem hodniku v prvem nadstropju osrednjega dela stare stavbe. Razen tega so bili odstranjeni tudi zaklonski nasipi ob vzhodni in južni fasadi, ki so nastali med zadnjo vojno in so s svojo grobo zasilo izvedbo hromili arhitekturo.

Med gradbenoasanacijskimi deli za leto 1959 je bila predvidena tudi izgradnja ognjavarčnih stropnih konstrukcij nad vsem osrednjim delom stare stavbe in s tem v zvezi dokončna ureditev podstrešne etaže z muzejskimi depoji ter kabinetom za zbirko grafičnih listov. Ker pa si izvajalec gradbenoasanacijskih del GPP INGRAD iz Celja ni pravočasno zagotovil potrebnih nosilnih konstrukcij za stropne, so bili na podstrešju pozidani do potrebne višine samo vsi nosilni zidovi in oporniki, montaža in zalivanje stropnih konstrukcij pa bosta izvedena v letu 1960.

Da bi preprečili prekinitev, ki bi utegnila zaradi tega nastati, smo se lotili obnove fasad. Do jeseni so bili dokončani naslednji deli fasade: vsa vzhodna stena, krajša severna fasada vzhodnega trakta (obe proti ulici Na okopih) in zunanja arkadna fasada vzhodnega trakta (proti Muzejskemu trgu). Pri obnovi severne arkadne fasade osrednjega trakta (prav tako proti Muzejskemu trgu) nas je prehitela zima, tako da je bilo mogoče dokončati samo zidarska dela (omet), slikanje sten ter obnova baz pri stebrih v pritličju pa bosta prišla na vrsto spomladi 1960. Do kraja izvršena arkadna fasada ob vzhodnem traktu s slikano imitacijo zidnih lokov, ki temelji na dokumentirani prvotno baročni, kaže, kakšna bo zunanjšina stavbe proti Muzejskemu trgu. Namesto mrke temnosive barve, ki je doslej grobo enolično prekrivala vse stene, bo stavba dobila svetlo toplosivo osnovno barvo, s premišljeno uporabo nekaterih drugih barvnih tonov od sive (imitacija zunanjih kamnitih lokov) in bele (križni oboki) do okrase (notranja stena arkadnih hodnikov) in terakotne (konzolno nazobčani zidni venec tik ob strehi) pa bo prišla še bolj do veljave tudi arhitekturna razčlenjenost te dokaj bogate zgodnjebaročne fasade. Žal z razpoložljivimi tehničnimi možnostmi ni bilo mogoče ohraniti na zunanjih fasadah večjih ploskev prvotnega slikanega ometa, ker je po večini že odstopal. Pač pa je uspelo ohraniti starinski značaj zidnih površin s tem, da jih omet ne izravnava, ampak jih samo prekriva v enakomerni tanki plasti malte, tako da je še vedno opazna neravna struktura starih večinoma kamnitih zidov. Da bi obnovili prvotno pristno stanje, smo tudi vse kamnite dele le rahlo očistili, ne da bi posegli v prvotno kamnoseško obdelavo in nadomestili betonske plombe s kamnitimi. To velja za kamnite okenske in vratne podboje za arkadne stebre, zlasti pa za polico na parapetnem zidu med stebri v prvem nadstropju, ki je bila tako poškodovana, da jo je bilo treba popolnoma obnoviti.

Stari, deloma dotrajani žlebovi so bili nadomeščeni z novimi, ki imajo ogromnim površinam strehe primerno večji profil. Izdelani so iz pocinkane pločevine in pobakreni. V skladu s starinskim stilom stavbe bodo odtočne cevi nadomeščene z lepimi, iz tolčenega bakra izdelanimi izlivki v obliki zmajevih glav.

Na fasadi so bile odstranjene vse neestetske konzole za električno in telefonsko napeljavo. Te danes neobhodne dobrine so bile v stavbo speljane s kabelskim vodom. Obenem je bila preurejena električna napeljava v šestih muzejskih razstavnih prostorih vzhodno od glavne dvorane, v enem prostoru zahodno od dvorane ter seveda tudi na hodniku. Vseh šest razstavnih prostorov vzhodno od glavne dvorane je dobilo nove, vzorčne parketne pode po osnutkih porjektanta. V stropu nad razstavno dvorano oddelka NOB sta bila izmenjana dva profilirana nosilna tramova in nekaj vmesnih stropnih plohov, tako da je nosilnost tega stropa popolna.

Dela se še vedno nadaljujejo. V letu 1960 bo na prvem mestu izgradnja podstrešne etaže skladišč in kabineta za grafiko z ognjavnimi stropi. Prav tak ognjavaren strop bo zgrajen nad glavno dvorano, s čimer bo prvič zares učinkovito zavarovana največja likovna dragocenost stavbe, znameniti zgodnjebaročni Celjski strop. Obenem bo slikarijo celjskega stropa restavriral profesor Maks Kavčič iz Maribora. Isti strokovnjak bo izvršil tudi potrebna restavratska dela na stenskih slikarijah v prvem nadstropju. S posebno skrbjo bo urejena tudi vsa glavna dvorana, da bo nudila dostojno okolje znamenitemu Celjskemu stropu.

Nadaljevala se bodo seveda tudi dela na fasadah. Ko bo dokončana fasada na Muzejskem trgu, bosta prišli na vrsto tudi zahodna in južna fasada stare stavbe proti savinjskemu nabrežju in muzejskemu parku. Stara zgodovinska stavba bo s svojo arhitekturo vsaj delno zaživela. S tem bo dokončana komaj pičla polovica del. Treba pa bo seveda misliti tudi na neprekinjeno nadaljevanje, kajti nasprotje med regenerirano staro stavbo in razpadajočim novejšim traktom bo še bolj vpijoče. Razen tega bo ostal še del starega nestilnega stanja tudi v pritličju same stare stavbe. Nikakor namreč ne bo mogoče dostojno in v skladu s celotno projektirano fasado urediti notranje stene arkadnega hodnika v pritličju toliko časa, dokler ne bo odstranjena vinska klet, ki v tako stavbo ne spada, in dokler ne bodo zgrajeni v novem traktu prostori za Študijsko knjižnico, ki začasno zaseda dobro polovico pritličja v stari stavbi ter ovira razvoj muzeja pa tudi sama se v teh pretesnih prostorih ne more več razvijati. Šele ko bo dograjen tudi novi trakt, bo skladno zaživel celotni stavbni kompleks in bo mogoče urediti tudi vso okolico, to je intimno monumentalni Muzejski trg ter muzejski park z delom lapidarija na prostem. Ta posebni del parka bo neprisiljeno povezoval muzejski stavbni kompleks z na novo urejenim parkom ob levem bregu regulirane Savinje. Muzej bo lahko razvil svoje zbirke v vsej stari stavbi, v pritličju novega trakta pa tudi svojo osrednjo, najbolj reprezentativno zbirko: lapidarij rimskih in srednjeveških spomenikov. Tudi študijska knjižnica se bo lahko dostojno razvijala, ne da bi pri tem ovirala razmah muzeja. Ta hram umetnosti in znanosti v obeh prerojenih stavbah bo s svojo arhitektonsko skladnostjo najlepši in najmočnejši poudarek južnemu pročelju mesta z regeneriranimi ostanki srednjeveškega obzidja ter ob njem ležečih stavb, ulic in trgov v najstarejšem predelu mesta Celja. Ali si je mogoče misliti lepši in za družbeni razvoj celjske pokrajine efektnejši rezultat skladno delujočih spomeniškovarstvenih, urbanističnih, umetniških, kulturno-prosvetnih in znanstvenih prizadevanj? — **J. C. — V. N.**

Celje, kapucinska cerkev. Tektonsko izredno preprosta stavba, zgrajena med leti 1609 in 1615, je v notranjščini leta 1948 pogorela ter je sedaj obnovljena v smislu tonskega reševanja notranjih prostorov. — **J. C.**

Cmurek, grad. Zavod za duševno bolne, ki je nameščen v gradu, je začel z večjimi preureditvenimi deli, kakor so namestitev novih kopalnic in stranišč, ureditev kanalizacije itd. Omenjena dela so po izjavi Zavoda nujno potrebna v smislu higienskih predpisov in posebnega značaja te ustanove, po spomeniški strani pa bistveno ne spreminjajo sedanje podobe grajske stavbe. Problem pa nastaja s predvideno zasteklitvijo odprtih arkadnih hodnikov na notranjem dvorišču, ki služijo bolnikom za komunikacijo med bolniškimi sobami in sanitarnimi prostori. Po zgodovinski in čisto estetski presoji zasteklitev arkad iz 16. stol. nikakor ni na mestu, prav tako pa končno tudi ni primerno, da je Zavod za duševno bolne v gradu, ki je po svoji arhitekturni zasnovi pomemben kulturni spomenik, zaradi svoje funkcije pa je javnosti povsem nedostopen. Glede na sedanje potrebe in ker ni mogoče misliti, da bi se Zavod za duševno bolne v doglednem času izselil iz gradu, je spomeniško varstvo pristalo na zasteklitev. V načrtu je tudi zamenjava sedanjega lesenega mostu, ki je dokaj slab, z novim betonskim. Pred glavnim traktom pa bodo postavili še novo zidano ograjo, ki jo bodo obdali z zelenjem. — **S. V.**

Crngrob. Freske na zunanjščini crngrobske cerkve so iz leta v leto vidneje propadale. Ker predstavljajo skupaj z onimi v notranjščini pravo galerijo našega srednjeveškega stenskega slikarstva, je Zavod že pred leti uvrstil